

k danému tématu, je snadno postiziteľná. Pojal publikum, k němuž hovořil, jako „lidi západního pozdního racionalismu, přírodní vědy a techniky, s jejich exaktností“ a vědu vůbec jako empirickou, experimentální, objektální vědu. Tato věda ovšem musí narazit na svou mez, totiž na dotaz po *lidském významu* všech vlastních převratných objevů, které nemohly nevést ve svých důsledcích k narušení rovnováhy mezi světem a člověkem, společností a přírodou. Svou jednostrannou koncepcí vědy dosahuje Rahner žádoucího efektu: *člověk* zůstává sám sobě absolutním tajemstvím, což v teologické reflexi promítá do různých atributů boha. V Rahnerově koncepci na jedné straně zůstává a musí zůstat příroda a také lidská příroda, t. j. průmysl a technika (k této sféře patří přírodověda) a na druhé straně *člověk*, k němuž patří náboženství, spekulativní filosofie a umění. Na této roztržce člověka a přírody, objektu a subjektu může pak být bez obav založena myšlenka, že věda nemůže být kritickou instancí pro náboženství.

Ve skutečnosti všechno záleží na *pojetí* vědy. Rahner ve svém výkladu zcela pomíjí ono úsilí v dějinách filosofie (od Aristotela přes Bacona k Hegelovi a Marxovi), které se pokoušelo o nalezení společné míry mezi světem a člověkem, které usilovalo pojmout člověka, t. j. hledisko subjektu jako *součást* struktury jsoucna. Překlenutí oddělující propasti mezi scientismem (speciálně-vědeckým bádáním) a abstraktním humanismem (spekulativní filosofii) bylo ovšem konec konců možné jen jako vytvoření *nového pojetí filosofie*, již právě je Marxův materialismus.

Jestliže do té doby spekulativní filosofie včetně *náboženství* se ptaly po člověku

zcela abstraktně, pak to bylo proto, že přehlížely předmětnou smyslovou činnost člověka, přehlížely způsob jak se člověk (lidská subjektivita) *zpredmětňuje*. Průmysl není pro Marxe jen nějakým souhrnem technických zařízení, nýbrž skutečným vztahem přírody, a proto přírodních věd k člověku, je zpředmětněním lidských bytostných sil. Odtud je teprve možno reálně klást otázku po lidském významu přírodovědeckého poznání. U Marxe čteme, že „dějiny samy jsou *skutečnou částí dějin přírody*, vývojové cesty přírody k člověku. Přírodní věda později do sebe pojme vědu o člověku, stejně jako věda o člověku do sebe pojme přírodní vědu: bude *jedna věda*.“

Jestliže Rahner od kritiky *lidské* nedostatečnosti objektální orientace přírodovědeckého poznání dospívá k utvrzení metafyziky a náboženství, dospívá na druhé straně Marx svou koncepcí „jediné vědy“, vědy-filosofie ke *zrušení* spekulativní filosofie a náboženství jako adekvátních přístupů k lidské a společenské problematice. Komunismus není „starostlivým ateismem“, není tedy „růstem boha v duchu lidstva“, nýbrž radikálně lidským projektem osvobození člověka. Rahner nevidí, že proti jeho tézi „svět není bůh“ postavil Marx již v r. 1844 tézi „člověk, to je *svět člověka*, stát, společnost. Tento stát, tato společnost produkují náboženství, *převráceně vědomí světa*, protože jsou samy *převráceným světem*“. Rahnerův optimismus, vyplývající z jeho vlastního zúženého reflexe moderního ateismu, není tedy na místě, i když ovšem dobře víme, že politická emancipace proletariátu ještě není dokončenou lidskou emancipací člověka.

Jaroslav Hranička

KONFRONTÁCIA PODSTÁT

Doterajšie stretnutie kresťanov s komunistami takmer výlučne sprevádzal cvengot zbraní. Skrížené meče ako symbol boja sa

zdali byť natoľko do seba zaklínené, že sme ani netušili silu, ktorá by ich mohla od seba odtrhnúť. Predsa sa však taká sila

objavila: je to sila zbraní hromadného ničenia. Nebezpečenstvo použitia atómového arzenálu núti jednotlivcov, skupiny, ba i spoločenské systémy hľadať záchranu a usilovať o záruky, aby sa táto hrozivá sila nedostala do pohybu. Ľudstvo má možnosť voľby: buď skončiť vlastné dejiny, buď predĺžiť rozmer vlastnej existencie. Ohrozená existencia vyžaduje hľadať aspoň minimálnu jednotu ľudstva, zmietaného konfliktami a rozbrojmi.

Spomínaná skutočnosť je základným motívom pre stretnutie marxistov a kresťanov v dialógu. Problém vojny alebo mieru je katalyzátorom, na ktorom sa preverujú skutočné humanistické prvky v marxistickej i kresťanskej koncepcii sveta a človeka. Marxisti ako aj kresťania sú nútení pristúpiť k previerke vlastných teoretických sústav a hľadať v nich momenty, ktoré by výdatne poslúžili pri riešení dnešnej situácie. Tieto momenty sú aj hlavným obsahom práce Jaroslava Hraničku, ktorá vyšla v edícii Filozofických aktualít.* Geneticky je práca určitým vyvrcholením našej pôvodnej tvorby, ktorá sa dotýka problematiky dialógu medzi marxistami a kresťanmi. Aj keď je na prvý pohľad jasné, že autor sa opiera o teoretické základy nastolené R. Garaudym v práci *Od klatby k dialogu*, nemožno v nej nevidieť aj participáciu výsledkov teoretického úsilia marxistického ateizmu v Československu o nové zvládnutie problémov náboženstva a ateizmu.

V prvej časti sa autor zaoberá všeobecnými podmienkami dialógu, ktoré tvoria vlastnú etiku vedenia rozhovorov medzi komunistami a katolíkmi. Cieľom má byť čiastočné preniknutie do problému alebo skôr zatriedenie najvýznamnejších stanovísk, sformulovaných na tej alebo onej strane. Tým si autor čiastočne zlahčil úlohu a pripravil sa o možnosť hlbšieho vniknutia do problematiky, a tým filozoficky práca stráca. Podobne ako Garaudy volí aj Hranička postup od uvedomenia si nevyhnutnosti dialógu k uvedomeniu si podstaty vlastných učení. Domnievame sa, že

skutočným obohatením marxistickej tvorby sú autorove názory na funkciu súčasného ateizmu, ktorý v dnešnej dobe prestal pozerať výlučne smerom na náboženstvo, ale stal sa sám predmetom vlastného výskumu alebo „sebareflexie“. Významný posun v úlohách a úrovni vedeckého ateizmu vidí autor v tom, že naša spoločnosť stojí na prahu vedeckotechnickej revolúcie a že s jej nástupom dôjde k objektívnemu posunu ideologickej práce, ktorú vnútri spoločnosti začnú určovať potreby rozvoja ľudských bytostných síl a už nie logika triedneho boja. Marxisti si musia uvedomiť, že socializmus vytvára iba podmienky na prekonanie náboženstva a že je objektívno-subjektívnym procesom, kde významnú úlohu má náročná systematická práca každého jednotlivca na tvorbe vlastného svetového názoru. Pre marxizmus sa javí podstatným moment tvorby a s ním spojený moment subjektivity ako aj moment transcencie (prekonanie daného).

Aby sa dialóg komunistov s katolíkmi nedostal do závozu a aby sa vyhol rôznym úskaliam, musia marxisti rešpektovať niektoré základné požiadavky: nesmú abstrahovať od triedno-politického zápasu, nesmú preceňovať niektoré tendencie v kresťanstve, nesmú idealizovať celkový obraz kresťanstva a prehliadať zložitý zápas vo vnútri i mimo kresťanstva, dialóg nesmie byť abstraktný a uniformný, jednostranný, akademický a nezaangažovaný na spoločných zápasoch sveta.

V druhej časti, ktorá rozoberá rôzne roviny dialógu, venuje autor pozornosť najskôr zrodu novej koncepcie dialógu v komunistickom hnutí. Oboznamuje najmä s najdôležitejšími názormi francúzskych a talianskych komunistov. Hlavnou nitou týchto názorov je zdôraznenie humanizmu, ktorý tvorí základ marxistickej koncepcie ateizmu. Zdôrazňuje sa v nej Marxova zásada, že marxistické stanovisko sa nede-

* Jaroslav H r a n i č k a, *Komunisti a katolíci*, Problémy dialógu, VPL, Bratislava 1967, 177.

finuje negatívne, popretím boha, ale utvrdením človeka. Tento príklon k človeku podmieňuje aj sformulovanie stanoviska voči náboženstvu. Snahy západoeurópskych komunistov o nájdenie efektívnej cesty ku katolíckym masám zvnútra a o integrovanie ľudských hodnôt, obsiahnutých v mystifikovanej podobe v kresťanskej viere, menia pôvodné predstavy a vytvárajú priestor pre skutočný dialóg, pre „pluralitu“ autonómnych svetonázorových postojov, ktoré sa môžu angažovať v prospech socialistických cieľov. Autor vidí v tomto zmysle dialóg ako určitú koncepciu cirkevnej politiky, ktorá si uvedomuje subjektívnu dimenziu svojej problematiky, nepredpokladá bezprostrednú svetonázorovú monolitnú jednotu socialistickej spoločnosti a vytvára dôležitý priestor pre socialistickú aktivitu inšpirovanú aj z iných svetonázorových zdrojov. Autor v tom nachádza tiež cenné podnety pre nás, za predpokladu, že ich organicky včleníme do celej našej ideologickej problematiky, do našej celkovej kultúrnej politiky. Podmienkou je tiež zdôrazniť rozdiel medzi náboženskou ideológiou a náboženskou vierou. Záverom tejto pasáže autor pripomína, že vo vzťahu ku kresťanstvu sa nemôžeme obmedziť iba na dialóg, ale musíme sa snažiť o prekonávanie náboženskej viery, nie však „lámaním cez koleno“.

Skôr než autor prejde k problémom dialógu v katolíckej cirkvi, zaoberá sa dialógom medzi komunistami a katolíckmi, ako sa uskutočňoval na stretnutiach tzv. Paulus-Gesellschaft.

V časti o dialógu oficiálnej cirkvi, ako sa prejavil aj na poslednom koncile, hovorí autor o rôznych teologických smeroch vo vnútri katolicizmu, ktoré sa usilujú o dialóg s marxistami. Pritom je potrebné zdôrazniť, že oficiálne cirkevné kruhy v podstate aj naďalej zotrávajú pri oficiálnej novotomistickej ideológii a pri koncepcii cirkvi ako inštitúcie zaangažovanej v politickom živote triednej spoločnosti špecifickým projektom organického spoločenského systému, založeného na zachovaní

súkromného vlastníctva. Modernizačné prúdy v katolicizme usilujú sa o to, aby cirkev objavila samu seba ako inštitúciu náboženskej viery. Pre marxistov to znamená vidieť rozmery našej ideologickej konfrontácie s katolicizmom, ktorú sme predtým redukovali len na triednoantagonistický vzťah. Iba vtedy, ak budeme schopní konfrontácie s novými prúdmi v kresťanstve, môžeme nad nimi ideovo zvíťaziť.

Záujem vzbudzuje tretia časť práce, formulovaná ako problém dialógu v socialistickej spoločnosti. Až tu sa vlastne autor prihovára za dialóg, ktorý chápe ako snahu riešiť otázky pravdivosti svetového názoru adekvátnymi prostriedkami. Celá stať sa nesie vo všeobecnej rovine a v podstate hovorí iba o základných princípoch dialógu medzi komunistami a kresťanmi v socialistickej štáte. Dožaduje sa uznať autonómny ideový postoj kresťanov (náboženskej viery) ako čosi, čo môže inšpirovať kladný postoj k socializmu a tvorivú aktívnu účasť na jeho budovaní. Tak isto požaduje od marxistov ideovo vyhranené stanoviská, vylučujúce akýkoľvek liberalizmus alebo oportunizmus. V marxistickom ateizme sa musí rešpektovať zvláštnosť, t. j. triedno-politické stanovisko, ale aj hľadisko všeobecno-ľudské. Objektom ateizmu nie sú iba veriaci, ale aj samotní ateisti, ktorých úroveň nie je vždy vyhovujúca. Naš konkrétno-historický prístup musí vychádzať z dvoch hľadísk. Predovšetkým z poznania spoločenských procesov vnútri socialistickej spoločnosti a jej dynamiky v budúcich desaťročiach a z formulácie spomínaných obsahových hľadísk voči rôznym prúdom v katolíckej cirkvi, a to nielen v otázke, čo potláčať alebo ktoré stránky podporovať, ale ako základný problém rozvinutia marxistickej filozofickej výchovy.

V závere práce sú niektoré materiály, ktoré prinášajú ohlasy na dialóg medzi komunistami a katolíckmi vo svetovej tlači.

Prínos práce spočíva predovšetkým v tom, že prináša ucelenú informáciu o danej problematike a náznaky pokusu o jej rie-

senie aj u nás. Je iba škoda, že ťažiskom práce sa nestali problémy dialógu u nás, vzhľadom na našu špecifickosť; je možné,

že potom by sme niektoré všeobecnoteoretické závery videli v iných súvislostiach.

Ján Bielčík

ZÁVAŽNÉ SLOVO O DIALÓGU

Práca *Od klatby k dialogu*, ktorú Roger Garaudy zásluhou vydavateľstva Svoboda predkladá aj nášmu čitateľovi, je dielkom s vrcholne aktuálnym myšlienkovým nábojom, adresovaným hlavne filozofom, teológom a politikom dneška. Hodno ju pozorne preštudovať.

Základňou, z ktorej Garaudy vo svojej práci vychádza, je nevyhnutnosť dialógu medzi marxistami a kresťanmi v súčasnom svete. Na nej potom stavia celú svoju konštrukciu dialógu, zamýšľa sa nad jeho možnosťami a perspektívami.

Úvodným a zároveň kľúčovým problémom, o ktorom autor uvažuje, je hľadanie polohy dialógu, ktorá by bola plne prijateľná pre obe strany, ktoré v minulosti (ale aj dnes) sa tak často stretávali ako dva protikladné póly. Takýto ich vzájomný vzťah dejinným vývojom ešte umocňovaný viedol k tomu, že obom stranám takmer úplne zastrel humanistické jadro obsiahnuté v učení protivníka. A práve toto jadro pokladá autor za oblasť vzájomnej komunikácie, vzájomného stretnutia, poznávania a spolupráce — za hlavnú polohu dialógu. — Boj za plný a šťastný život človeka. Spoločný boj za poľudštenie sveta, za jeho vývoj vpred, proti silám deštrukcie, fatalizmu, skepticizmu, konzervatizmu a iracionalizmu alebo vôbec antihumanizmu.

Autor sa pritom nesnaží vystupovať ako teoretik nepatriaci k žiadnej z uvedených strán, ale jasne demonštruje svoj post marxistického filozofa. Rozoznáva a vedecky analyzuje aj druhú stránku, prípadne „úroveň“ tejto polohy dialógu — vzájomný kritický prístup jedného k druhému, ale aj k sebe samému. Garaudy hovorí: „Takto prijatý dialog je dialog

náročný. Náročný ve dvojm smyslu: vüči sobě i vüči patnerovi. Neboť setkání, není-li jen příležitostné nebo taktické, se musí odehrávat v samotném centru nás samých. Takový dialog požaduje od obou zúčastnených stran základní návrat; za historickým a prozatímním musí křesťané i marxisté odhalit to, co je podstatné a co se nemůže stát předmětem žádného kompromisu“.

(Roger Garaudy, *Od klatby k dialogu*, Praha 1967, str. 13.)

Druhá kapitola práce má názov *Uvedomení základního u křesťanů*. Vychádzajú z danej situácie vo svete, charakterizuje veľmi presvedčivo to *historické a dočasné* na jednej strane, a na druhej strane to *podstatné*, kde sa už ustupovať nedá. Autor tu dáva celkom jasne najavo, že je to práve táto strana, ktorá musí veľmi mnoho urobiť, aby odstránila všetko, čo sa tu nahromadilo ako negácia progresívnych síl ľudstva. Ako primárna a východisková nevyhnutnosť sa „ukazuje dôsledná očista antikomunizmom otráveného ovzdušia. Sám názov Garaudyho práce výstižne charakterizuje životom vynútený vývoj cirkevných stanovísk voči marxizmu, socializmu a pokrokovým silám vôbec.

Autor tu rozoberá a vysoko hodnotí snahy o očistu náboženstva, o „uvedomenie si podstatného“, v čom podľa neho snáď najďalej zašiel Teilhard de Chardin, ktorý píše: „Myslím, že svet nebude konvertovať k nebeským nadějím křesťanství, nebude-li napřed křesťanství konvertovat k pozemským nadějím (aby je zbožnilo). Víra ve svět sama osobě nestačí, aby vedla zemi kupředu. Je však jisto, že i křesťanská víra, vzatá sama osobě a ve svém starém vysvětlení, ještě postačuje, aby pozvedla svět k nejvyššímu? Syntéza (kře-